

VÉGH ANDRÁS

MATRAKCSI NÁSZUH BUDA ÁBRÁZOLÁSA

Ha a történelem iránt érdeklődő olvasó, vagy a kutató szakember a török kori Buda látképét szeretné maga elé idézni szerencsés helyzetben van, hiszen rengeteg ábrázolás között válogathat, csupán a képek leíró katalógusai is vastag köteteket töltenek meg. A bőség magyarázata egyszerű: sajnos nem a város fekvésének szépségei keltették fel a rajzolókat érdeklődését, hanem az egymást követő háborús események, amelyekben nyugatról és keletről egyaránt távoli országok fiai vettek részt és amelyekről hírt adni fontos volt nemcsak írásban, hanem képeken is. A sok látkép mégsem tévesztheti meg a múltat megidéző vágyó kutatót és érdeklődőt, hiteles ábrázolást ugyanis igen keveset találhatunk a szorgalmasan összegyűjtött rajzok között. A török kori Budára csak az ostromló seregekkel jutottak el rajzolni tudó emberek (többnyire hadmérnökök), és alkotásaik sorsa bizonyosan vegyes volt. Egyesek elvesztek, mások a korabeli sokszorosító ipar révén megőrződtek, ám számos esetben sorozatos új kiadások, átrajzolások miatt a felismerhetlenségig eltorzultak.

A kevés hiteles látkép tehát nagy kincs. Különösen abban az esetben, ha a török kor elejéről származik, abból az időszakból, amikor a város képén még nem hagyott maradandó nyomot az ostromok pusztítása, illetve a törökök építő tevékenysége, amely karcsú minarettel, kupolás dzsámikkal és fürdőikkel alakította át a település látványát. Ezekben a képeken még megpillanthatjuk a végnapjait élő középkori királyi székvárost végzetes átalakulásának kezdetén. Budapest régi látképeit bemutató katalógus négy ilyen ábrázolást ismer. Az első, a legrégebbi, még a török kor előtt keletkezett, a Schedel-féle Világkrónikában megjelent fametszet (kiadási éve: 1493).¹ (2. kép) A török Buda születésének idején készült a másik három, Erhard Schön fametszete, amely az 1541-es ostromot ábrá-

zolja,² Virgil Solis 1542-ben készült fametszetének részlete,³ végül Enea Vico részleteiben meglehetősen pontatlan, de topográfiai információi miatt jelentős, ugyancsak 1542-ben keletkezett metszete.⁴ (3. kép) Három német (mind nürnbergi) és egy olasz nyomtatvány. És a törökök? Nem állt rendelkezésükre Üngürüş királyának elfoglalt székvárosáról hiteles ábrázolás? A magyar történelem oszmán-török történeti ábrázolásait összegyűjtő Fehér Géza könyveibe tekintve található ugyan Budát bemutató illusztrációkat, ám ezek csupán sematikus vábrázolások a hitelesség minden igénye nélkül.⁵ Vagy mégsem egészen?

Amikor Fehér Géza kandidátusi értekezését a fenti témában vitára bocsátotta, egyik opponense jeles köszöntöttünk, Gerő Győző volt.⁶ A disszertációval szemben tulajdonképpen egyetlen kritikai észrevételt fogalmazott meg: szerinte a munkában összegyűjtött rengeteg ábrázolás közül egyet tévesen határozott meg a szerző. Ez a felirat nélküli kép Matrakcsi Nászuh Szülejmánnáme című történeti munkájának Isztambulban őrzött kéziratában található. Fehér Géza szerint Esztergom és Párkány ábrázolása, vele ellentétben Gerő Győző Budát és Pestet ismerte fel a képen.⁷ Részletes érvelése, amely a jellegzetes topográfiai elemek egyezését

² RÓZSA 1963. Kat. 1.; RÓZSA 1995. 1-2.kép.; RÓZSA 1999. Kat. 1., 18.kép.

³ RÓZSA 1963. Kat. 236.; RÓZSA 1999. Kat. 378.

⁴ RÓZSA 1963. Kat. 72.; RÓZSA 1995. 3. kép.; RÓZSA 1999. Kat. 100., 19.kép.

⁵ FEHÉR 1975a. 29., 7.kép.; FEHÉR 1975b. 29., Fig. 7.; FEHÉR 1976. 29., Abb. 7.; FEHÉR 1978. 29., Fig. 7.; FEHÉR 1980. 29., Fig.; FEHÉR 1982. 51-54, 92., 234.j., 50. kép.

⁶ Fehér Géza: A magyar történelem XVI. századi török ábrázolásai című kandidátusi értekezéséről. Művészettörténeti Értesítő 28 (1979) Gerő Győző opponensi véleménye. 67-69.

Fehér Géza válasza. 69-72.

⁷ Gerő Győző véleménye szerint az 50.kép nem Esztergom és Párkány, hanem Buda és Pest ábrázolása. Az 1546-ban készült és 1543-as eseményeket bemutató ábrázolások még a középkori állapotot tüntetik fel. Jól felismerhető a Gellérthegy, a Margitsziget, a Várhegy és a királyi palota épületcsoportja, ettől északra a Várnegyed alatta a Viziváros szemléletes képe. Pest

¹ RÓZSA 1963. Kat. 86.; RÓZSA 1995. 5-6.kép.; RÓZSA 1999. Kat. 118., 16.kép. Megjegyzendő, hogy míg a Schedel-féle látképen a királyi palota ábrázolása hitelesnek bizonyult, a város képét mai napig nem sikerült megnyugtatóan értelmezni.

sorolta fel, nem győzte meg a monográfiát összeállító Fehér Gézát, aki ugyancsak részletes okfejtéssel elutasította a felfogásától különböző véleményt.⁸ A vita lezárult, a kép pedig, mint Esztergom és Párkány ábrázolása jelent meg nyomtatásban ezután.

A kis méretben közölt fekete-fehér reprodukció nem keltett különösebb érdeklődést a későbbiekben, ismereteim szerint a helytörténeti munkák sem használták fel az ábrázolást. Pedig első ránézésre is azon ritkább török illusztrációk közé tartozik, amelyek minden sematikuságuk ellenére helyrajzi szempontból is értékelhetők. Sajátos török látásmóddal, mégis hitelesen próbálja visszaadni az ábrázolt város képét. De melyik városét? A szintén rengeteg látképen és még török miniatúrán is megörökített Esztergomét? Bizony érdemes újból kézbe vennünk a képet, majd miután alaposan áttanulmányoztuk, szükséges újra felvetnünk a Gerő Győző által kezdeményezett helyesbítést és megpróbálkozni az egykori ellenvélemény részletes bizonyításával.

Az újra elővett kép tehát az isztambuli Topkapi Szeráj gyűjteményében található egy történeti munkában, amelyet Matrakcsi Nászuh (Matrakci Nasûh) műveként tartanak számon, a Tarih-i Feth-i Sikloş ve Estergon ve Istunibelgrad címen.⁹ Az 1546-ban készült könyv 146 papírlapját díszes címlap és további 32 miniatúra díszíti, többségében vár- és városábrázolások.¹⁰ A kötet második része, mint címe mutatja, Szulejmán 1543-ik évi magyarországi hadjáratának eseményeit beszéli el, itt található a kérdéses illusztráció. (1. kép)

A képek kiemelkednek a korabeli oszmán kéziratok miniatúrái közül elsősorban azért, mivel

várfalakkal övezett. Hangsúlyos elem a dunai zárólánc, amely a budai Vizibástyától a pesti városfal legészakibb középkori tornyához (törökkori Ulama pasa bástyához) vezet.

⁸ Fehér Géza válaszában nem topográfiai, hanem történeti ellenérveket sorakoztatott fel: 1543-ban a hadjárat folyamán nem volt fontos Buda, és nem Pesten táboroztak az oszmán csapatok, a már két éve elfoglalt városon semmiféle törökös jelleg nem figyelhető meg.

⁹ A kötetet a Topkapi Szeráj Múzeum leltárkönyvében és a gyűjteményről megjelentett katalógusban (F. E. KARATAY: Topkapi Sarayi Müzesi Kütüphanesi Kataloğu. Istanbul, 1961. Vol 2. 218., nr. 667.) Szinán csaszur műveként tartották számon. Szokás a könyvet a szerző történelmi tárgyú könyvei között a Süleymanname negyedik köteteként is meghatározni. (FEHÉR 1982.) Matrakcsi Nászuh boszniai származású janicsár a szultáni udvarban (15. század vége - 1564 körül), matematikai, harcművészeti és történeti könyvek szerzője és illusztrátora. A szerzőről: YURDAYDIN, H. G.: Matrakci Nasûh. Ankara, 1963.; YURDAYDIN, H. G.: Two new illuminative works of Matrakci Nasûh. Napoli, 1965.

¹⁰ Topkapi Sarayi Müzesi, Hazine 1608. (146 papírlap, 255×175 mm, díszes címlap + 32 miniatúra). Fehér Gézának 1966-ban állt módjában a kötetet Isztambulban eredetiben tanulmányozni.

Matrakcsi Nászuh könyveinek illusztrációival sajátos, a valóságot visszaadni igyekvő „topográfiai” stílust honosított meg a megszokott sematikus városábrázolások helyett. Szép példája munkájának a 16. századi Konstantinápolyt bemutató, sok kiadványban idézett látkép.¹¹ Ez a hiteles információkat magába foglaló stílus figyelhető meg a kötet egyes képein is, különösen a fontosabb helységeket bemutató miniatúrákon, míg a kevésbé jelentős erődítmények ábrázolása inkább sematikus. Az illusztrációk ugyanis a táborhelyeket, az elfoglalt várakat és városokat mutatják be, amelyeket a hadjárat menetét követve kisebb csoportokba gyűjtve sorba rendeztek a kötetben. A minket most közlelebről érdeklő kép is egy ilyen hét képből álló összeállítás része, amely az oszmán hadsereg Harsány és Esztergom közt megtett útját szemlélteti a Duna mentén, amelyre a nyitó képen külön felirat utal.¹² Mindjárt az első képen Harsány környéke és Mohács látható (felirattal) (87°), a következőn Keszthely, Szekszárd és Tolna (felirattal) (87°), a harmadikon Baracs és Adony (felirattal) (88°), a negyediken Százhalom (felirattal) (88°). Mindegyik meglehetősen sematikus ábrázolás, bár meg kell jegyeznünk, hogy ezen erődítmények látványáról nincsenek ismereteink, ezért egyértelmű ítéletet nem mondhatunk. A következő, ötödik kép egy sematikus ábrázolt, kisméretű, tornyos várat nélkül, hasonló Baracshoz, vagy Adonyhoz (89°). Fehér szerint ez mutatná be Budát. Tovább lapozva pillanthatjuk meg a kérdéses kétoldalas illusztrációt ugyancsak felirat nélkül (89°-90°). Végül a hetedik kép szintén felirat nélküli, ámde - hasonlóan a minket érdeklő, előző képhez - helyrajzi adatokban gazdag erődítményt jelenít meg, amely a hadjárat egyik főcélját jelentő Esztergom képeként határozható meg.¹³ Erre utal egyébként az is, hogy ez a sorozat utolsó miniatúrája (90°).¹⁴ Láthatjuk tehát, hogy a kétoldalas kép a csoport legjelentősebb illusztrációja, amely egy méreteiben és fontosságában az érintett települések közül kiemelkedő várost tár az olvasó elé. Másrészt azt is észrevehetjük, hogy a település a felirattal jelzett Százhalom és a látványa alapján felismerhető Esztergom közé esik. Tulajdonképpen már most kizárhatnánk, hogy a kép Esztergomot és Párkányt ábrázolja, hiszen

¹¹ FEHÉR 1982. 30. kép.

¹² „Esztergom vára alá vonulás közben megtett távolságok és érintett állomáshelyek” (FEHÉR 1982. 91., 44.kép.)

¹³ FEHÉR 1977. 53., 1.ábra.; FEHÉR 1982. 93., 51.kép.

¹⁴ A kötetben szereplő következő képcsoport az Esztergom és Fehérvár közötti útvonalat illusztrálja (113°-115° Neszmély-Tata-Fehérvár), közte Tata és Fehérvár hiteles helyrajzi adatokat közlő és sokszor reprodukált látképeivel.

ha bizonyítottan tartjuk, hogy az utolsó, hetedik kép Esztergomot mutatja be, semmiképpen sem határozhatnánk meg egy ettől teljesen eltérő város látképét ugyancsak Esztergomként.¹⁵

Joggal érezhetjük mégis kevésnek a bizonyításhoz logikai érvelésünket, ezért fordulunk a továbbiakban helyrajzi ismereteinkhez, hogy ezek birtokában tekinthessünk a képre. Középen a két lap kötése mentén kavargó hullámokkal díszített folyót láthatunk, amely a lapok tetejétől egyenes vonalban halad a lapok aljáig. (A történeti munka tárgyát tekintve ez kétségteljesen a Duna) A folyás irányát nem tüntették fel, de a lap tetején a folyó egy sziget csücskét öleli körül. A sziget elmosódott képen házak és egy csúcsos (templom)torony képe ismerhető fel. A folyó partján, a bal oldalon hosszan elnyúlva egy falakkal körülvett város látható, amelyhez alul karcsú tornyok és magas paloták csoportját övező erődítmény csatlakozik. Nem áll közvetlenül a folyó partján sem a város, sem a vár, az erődítmény és a part között hosszan elnyúlva mégis különféle épületek csoportjai láthatók. A vár alatt magas hegy emelkedik, a város felett egy ennél kisebb domb. A város képét egyébként a könyvet derékszögben jobbra elforgatva szemlélhetjük, míg a háttérül szolgáló térkitöltő díszítéseket a könyv szokásos kézben tartásához igazították. Nem ez az egyetlen furcsaság, amelyet a perspektivikus látképekhez szokott szemünk ügyetlenségnek lát. A város és a vár tulajdonképpen lebeg a folyó felett, a várat oldalnézetből, a várost azonban madártávlatból rajzolták meg. A felső részen a város kilóg az előre megrajzolt téglalap alakú keretből, akárcsak a szigetet körülölelő folyó és a partján néhány épület. Az alsó részen a magas hegy nyúlik túl a kép szegélyén. A folyó másik partján, a jobboldalon az oldal alsó felén egy másik fallal övezett város látható, amely téglalap alakú. A város felett egy magányos torony áll, amelyet a folyón keresztül lánc köt össze a túlparton álló ugyancsak magányos toronnyal. A város mellett és felett mező, rajta tarka sátorok és földbeszűrt lándzsás kopják sokasága. A látvány furcsasága, hogy a város képét a könyvet derékszögben balra fordítva szemlélhet-

jük, míg a sátrakat a szokott tartás szerint rajzolták meg. Az ábrázolás egyébként egy zászlócsücsköt leszámítva nem lépi túl az itt is megrajzolt téglalap alakú keretet. Fontos még a folyó két partján elterülő települések egymáshoz mért elhelyezkedése. A jobb oldalon lévő város az oldal alsó felét foglalja el, felső vége a bal oldalon, középen ábrázolt várral került szembe, amelytől tovább felfelé az oldal felső felén látható a másik város.

A topográfiai ismereteket tekintve az ábrázolást Buda és Pest képeinek kell tartanunk. A Duna mentén Százhalom és Esztergom között a következő ikertelepülések helyezkednek el: Buda és Pest, Visegrád és Nagymaros, valamint Esztergom és Párkány (a középkori Kakat). Sem Nagymaros, sem Kakat települését nem övezték városfalak. Párkányt a későbbiekben is csupán sánc vette körül, amelyet tornyokkal övezett fallal ábrázolni egy helyrajzi hitelességre törekvő illusztráció esetében erős túlzás lenne. De további érvelést is elősorolhatunk, hiszen nem állt a két település egyikén sem három templom, mint az a képen látható. Egyedül Pest rendelkezett a fenti ismérvekkel.

A mai szemnek is könnyű felismerni a két város képét, mivel ha a könyvet kézbe vesszük az ábrázolás a mai térképekkel egyezően nagyjából észak felé van tájolva, a folyó a lap tetejéről tart a lap aljához, ahogy a valóságban északról déli irányba szeli ketté a tájat. A két település helyzete a miniatúrán megfelel a középkori Buda és Pest tényleges elhelyezkedésének, tehát nem pontosan egymással szemben emelkedtek, hanem Pest a királyi palotától lefelé, vagyis dél felé terült el. A bal oldali település képe is jellegzetes és megfelel Buda fekvésének: délen a királyi palota tömbje, ettől északra a város. Mindkettőt a Dunától távolabb ábrázolták, bár a Várhegyre nem utaltak. A város és a Duna partja között a Váralja (a mai Viziváros) épületei láthatók. A táj alapvető terepalakulatait könnyen felismerhetjük. A folyón a sziget megfelel a Margitsziget (a középkori Nyulak szigete) helyzetének Budától északra, Felhévízzel szemben. Budától délre magas hegy emelkedik, a város fölé magasodó Gellérthegy, Budától északra látható kisebb hegy pedig a Rózsadomb.

¹⁵ Az 1982-ben megjelent kötetben a Fehér által Budaként meghatározott jelentéktelen erődítményt mutató 48. kép (89.) és a Budát és Pestet (szerinte Esztergomot és Párkányt) bemutató 50. kép közé illesztette be a szerző Dzseldzádé Musztafa krónikájából Siklós ábrázolását (49. kép). A képek sorrendje zavart okoz így első látásra, hiszen a szerzők sora és a topográfiai sorrend is megtörik. Az 1978-ban készült könyvben is nehéz követni a képek eredeti sorrendjét. Ebben a reprezentatív, színes reprodukciókat közlő kötetben a kérdéses kép (7. kép) csak fekete-fehérben jelent meg a könyv elején, de együtt kódexben található többi ábrá-

zolással, vagyis együtt a szultáni hadsereg felvonulását bemutató többi állomáshely képeivel. (1-9. kép.) A képalírás szerint Esztergom és Párkány ábrázolását látjuk. A kódexben következő képpel, amely valóban Esztergomot mutatja be, itt nem találkozhatunk és utalás sem történik rá, hanem az külön, a színes képek közé lett illesztve (XXIV. t.). Előtte a Kesztlőc-Tolna kép (XXIII. t.), utána Tata (XXV. t.), majd Fehérvár (XXVI. t.) A fentiekben kívül Fehér Géza több tanulmányában is részletesen ismertette Matrakcsi Nászuht ezen munkáját, de a kérdéses ábrázolásról nem tett említést. Ld. FEHÉR 1971. 161-168.; FEHÉR 1977. 49-76.

A kép tehát a természet- és a településföldrajz szempontjából is hitelesen ábrázolja a maga sajátos stílusában a két várost. Az ábrázolás azonban ennél is nagyobb hitelességre törekszik és a részleteket is igyekszik bemutatni. A középben elhelyezett Királyi palota például hangsúlyos eleme a miniatúrának, amelyet érdemes összevetnünk a Schedel-féle Világkrónika hitelesnek tartott látképével. A két kép technikája, látásmódja teljesen eltérő, a képeken ábrázolt épület azonossága mégis vitathatatlan. A palota déli végén mindkét illusztráción egyforma módon magasodik a ma helyreállított Cótikus nagytermet magába foglaló, délkeleti palotaszárny fölé a palota ősi öregtornya, az István-torony. Ettől északra jól kivehető ugyan-csak mindkét rajzon a sarkain fiatornyokkal díszített magas kaputorony, amely a belső (I.) szárazárkon át a Díszudvarra vezető utat őrizte egykor. A török rajzoló a két torony között lévő különféle épületszárnyakat egyetlen palotává sűrítette össze. A kaputoronytól északra álló harmadik torony a Csonkatorynak tartható. Itt a két látkép között ellentmondás van, hiszen a Schedel-féle képen a kaputorony és a Csonkatorony szinte egymáshoz simul, míg a török miniatúrán a két torony között egy újabb palotát látunk. Talán az eltérő nézőpont miatt más látott rajzolója és a Díszudvar nyugati szárnyát próbálta meg ábrázolni. Mindkét rajzon a tornyok és paloták egymáshoz érő nagyobb csoportja a Csonkatoronynál véget ér és egy kis szünet után folytatódik egy az eddiginél magasabb, de egyben rövidebb palotacsoporttal. A kis szünetet a látványban a már említett belső (I.) Szárazárok okozta. Az újabb csoport a török rajzon három elemből áll, egy nyeregtetős magas palotából, egy ennél is magasabb csúcsos süvegű, toronyszerű építményből és egy ezzel egyenlő magasságú, fiatornyokkal díszített tetejű toronyból, amelyhez híd vezet a szemközti városból. Mivel a Királyi palota ezen részének, a második Díszudvarnak az alaprajzi elrendezését kevésbé ismerjük, a három épület azonosításánál óvatosabban kell fogalmaznunk. Véleményem szerint a nyeregtetős palota a Schedel-féle rajz nyeregtetős palotaépületével azonos, amelyet általában a Mátyás király építtette un. befejezetlen (!?) palotával azonosítanak. A csúcsos süvegű, toronyszerű épület a Schedel-féle rajzon a város felőli legszélső oromzatos palotahomlokzatra utal, vagyis a Zsigmond király építtette, a nagytermet is magába foglaló palotaszárny oldalhomlokzatára, amelynek főhomlokzata a város felé nézett, ezért a Duna felől nem volt látható. Végül a fiatornyos kaputorony a külső (II.) szárazárok hídjá mellett torony lehet, amelynek alapfalait az ásatások-

ból ismerjük. A Schedel-féle rajzon elképzelhető, hogy ezen torony süvegének a csúcsa emelkedik ki a Zsigmond építtette palota íves oromzata fölé. A palotát övező erődítmény falain indokolatlanul sok tornyot láthatunk ugyan, ám itt is találunk hiteles részletet, a két völgyzárófal kivehető, sarkain tornyokkal. Érdekes, hogy a miniatúrán a készítése idején már álló és igencsak hangsúlyos látképi elemeket jelentő újonnan készült erődítéseket nem láthatjuk. Például a Királyi palota erődfalainak déli végét lezáró nagy rondellát, vagy a Kammerhof északi sarkánál emelt un. Erdélyi bástyát, amelyek pedig még János király uralkodása alatt az 1530-as években épültek és legtöbb későbbi látképen szerepelnek. Lehet, hogy a miniatúra alapjául szolgáló helyszíni rajz korábban készült, esetleg 1526-ban, vagy 1529-ben? Összefoglalva az elmondottakat a királyi palota képe a török miniatúrán hiteles ábrázolás, bár messze elmarad a Schedel-féle látkép részletgazdagságától. Az elnagyolt, csak a fontosabb épülettömböket és tornyokat bemutató látkép jelentősége így sem csekély, a palotát még a pusztulás előtti állapotában mutatja be és jóval pontosabb sok-sok későbbi ábrázolásnál.

A királyi palotához hasonlóan Buda városának ábrázolásánál is arra törekedett a miniatúra készítője, hogy egyszerű jelzésekkel, de pontos helyükön ábrázolja a fontosabb épületeket. A városban a valóságnak megfelelő topográfiai elhelyezkedésük szerint láthatók: a Szt. János kapu, a Zsidó kapu, a ferences kolostor temploma, a Boldogasszony plébániatemplom, a domonkos kolostor temploma, és a Szt. Mária Magdolna plébániatemplom (tehát a városban álló mindkét plébániatemplom, és mindkét kolostor!), valamint az egykori királyi ház, a Kammerhof. A Váralja északi részén három templomot látunk, felül a felhévizi Szentháromság társaskáptalan templomát, mellette vízimalom utal az itteni hévizekre, alattuk a kármelita kolostor templomát és a Szt. Péter mártír plébániatemplomot. A negyedik budai kolostort, az ágostonosok rendházát talán a Szt. János kapu alatti tornyos épületben ismerhetjük fel. Mellette egy hosszú nyeregtetős ház a királyi istállókat jelzi, a völgyzárófaltól délre torony, feltehetően az alhévizi Szt. Gellért plébániatemplom. (1. kép) Pestet három oldalról fal keríti be, a Duna partján három tornyos épület emelkedik: a domonkos templom délen, közepén a plébániatemplom, északon pedig talán a várat érthette félre a rajzoló, vagy a ferences templomot ábrázolta pontatlan fekvéssel. Pesttől keletre táborozásra alkalmas mező látható sátrakkal, a Rákos mező, amelyen a középkori országgyűléseket – hasonlóan a képen látotthoz – sátrak alatt tartották.

A látképnek van egy különlegesen hangsúlyos eleme, amelynél érdemes végül még egy kicsit hosszabban elidőznünk. A királyi palota alatt a folyó mindkét partján önállóan álló hatalmas tornyok emelkednek, amelyeket lánc köt össze egymással a folyón keresztül. A hajók mozgását megakadályozó zárólánc a Dunán feltűnik a már említett, közel egykorú Vico-féle metszeten is, de itt a láncot a királyi palota völgyzárófalainak déli tornyához, illetve a Pestet körülölelő várfal északi bástyájához erősítve ábrázolták. A lánc léte úgy tűnik tehát, hogy bizonyosnak vehető a 16. század derekán a két látkép tanúsága szerint, kérdéses azonban a lánc eredete és felállításának helye is. Nagyon kevés történeti forrás emlékezik meg ugyanis a zárólánccról.¹⁶ Bertrandon de la Broquière ír arról először, hogy 1433-ban Pesten jártában francia kőfaragókkal találkozott, akik egy nagy tornyot építettek a királyi várral szemben a Duna partján Zsigmond király megbízásából, hogy láncal zárják el a folyót. A torony félig elkészülten, befejezetlenül állt és Bertrandon lovag a tervet a folyó szélessége miatt kivitelezhetetlennek tartotta. Antonio Bonfini is megemlékezett Zsigmond pesti építkezéseiről, ám szerinte állandó kőhidat akart a király és császár készíttetni (és Mátyás is foglalkozott a tervvel), a láncról nem tudott semmit, csak az erődítésekről írt. Ezután az 1542-es ostrom kapcsán hallunk először a már létező

zárólánccról (feltűnő, hogy 1541-ben még nem tettek említést a láncról!) Ábrázolásaink is ebben az időben készültek. A lánc leírását Daniel Speckle hadmérnöknek köszönhetjük, még a tizenötéves háború előtti időből. A pontos helyszín ennek ellenére máig teljesen bizonytalan: 18. századi térképek Pesttől északra ugyan egy romot jeleznek „Zsigmond hídjának romjai” felirattal. Ez természetesen lehet, hogy már a történeti irodalmat jól ismerő, de helyrajzi hagyományokkal már nem rendelkező utókor utólagos belemagyarázása, de lehet, hogy hiteles információról van szó. További írott források hiányában megoldást talán a régészettől remélhetnénk, egyelőre ezeken a helyszíneken még nem folyt ásatás. Ezért is értékes különösen a török miniatúra, amely a Vico-féle metszettől teljesen eltérő módon, és helyszínen mutatja be a lánc rögzítését.¹⁷

Azt hiszem a fenti sorokban olvasható hosszúság felsorolás meggyőzhetett bárkit arról, hogy a kezünkben tartott török miniatúra mind az általános topográfiai helyzet, mind pedig a fontosabb épületeket bemutató sok apró részlet egyezése által a középkor végi Buda és Pest képét tárja elénk. A négy eddig ismert képet, tehát kiegészíthetjük egy ötödikkel, nem is akármilyennel, az előző négytől gyökeresen különböző török ábrázolással, amely a hódítók szemével mutatja be a legyőzött magyar királyok székvárosát.

¹⁶ KROPF 1907. 860–861.; BALOGH 1966. 94–95.; ZOLNAY 1983. 52–56.

¹⁷ Ma több európai hadtörténeti múzeum gyűjteményében (Heeresgeschichtliches Museum, Wien; Hadtörténeti Múzeum, Budapest; Musée de l'Armée, Paris).találhatók vasláncok, amelyeket a budai zárólánc részének tartanak. Eredetük tisztázása és összetartozásuk további vizsgálatot kívánna.

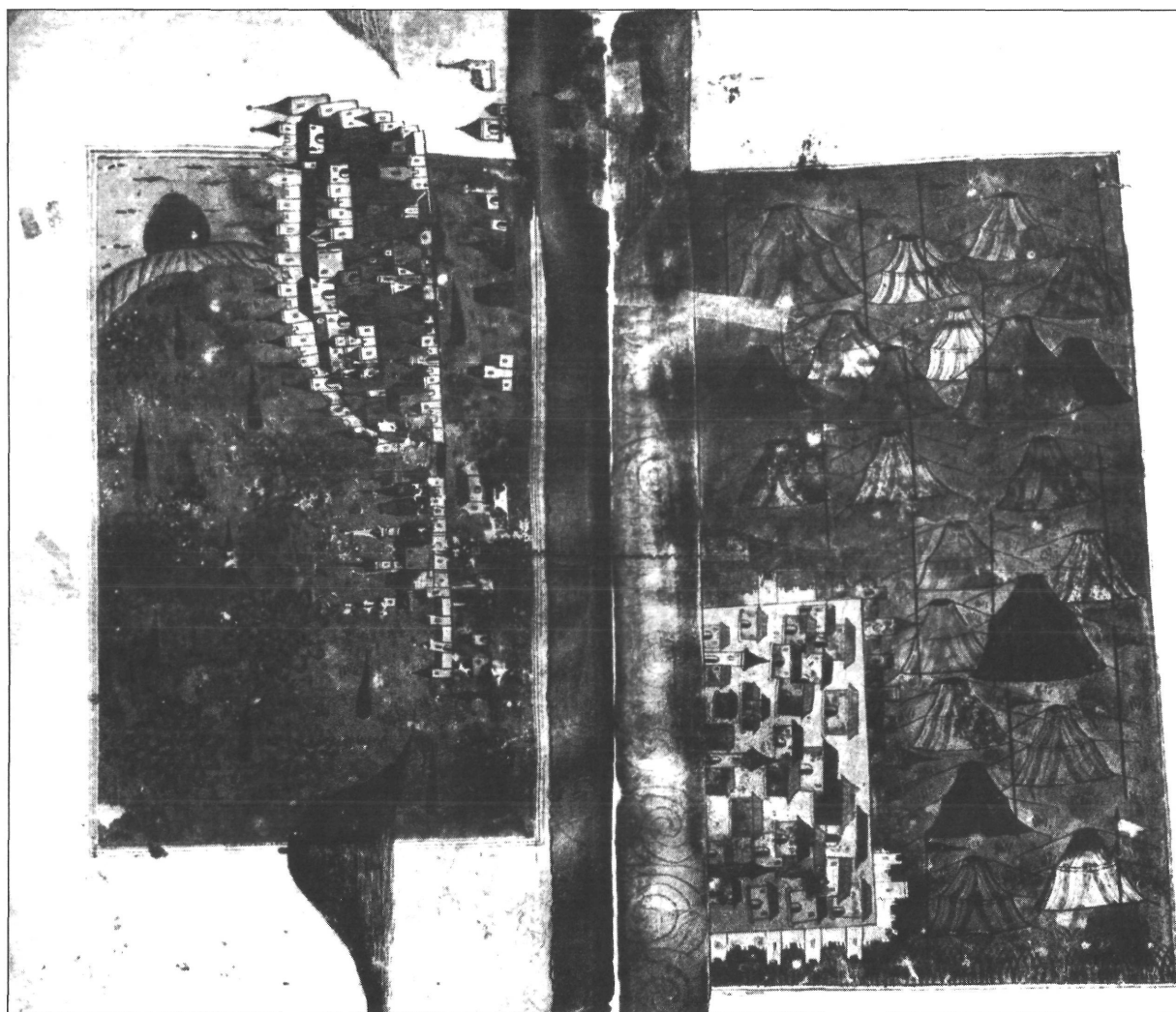
IRODALOMJEGYZÉK

- BALOGH 1966 BALOGH Jolán: A művészet Mátyás király udvarában. Bp., 1966.
- FEHÉR 1971 FEHÉR Géza: Recent data of the Turkish campaign of 1543. In: *Studia Turcica*. Ed. Ligeti L. Bp., 1971.
- FEHÉR 1975a FEHÉR Géza: Török miniatúrák a magyarországi hódoltság koráról. Bp., 1975.
- FEHÉR 1975b FEHÉR, Géza: Miniatures turques des chroniques sur les campagnes de Hongrie. Paris-Bp., 1975.
- FEHÉR 1976 FEHÉR, Géza: Türkischen Miniaturen aus den Chroniken der Ungarischen Feldzüge. Bp., 1976.
- FEHÉR 1977 FEHÉR Géza: A magyar történelem XVI. századi török ábrázolásai. In: *Székesfehérvár Évszázadai* 3. (1977), p.
- FEHÉR 1978 FEHÉR, Géza: Turkish miniatures from the period of Hungary's Turkish occupation. Bp., 1978.
- FEHÉR 1980 FEHÉR, Géza: Tureckie miniatjuri vremen pokorenija Vengrii. Bp., 1980.
- FEHÉR 1982 FEHÉR Géza: A magyar történelem oszmán-török ábrázolásokon. Bp., 1982.
- KROPF 1907 KROPF Lajos: Adalék a budai és pesti várak történetéhez. *Századok* 41. (1907), p. 860-861.
- RÓZSA 1963 RÓZSA György: Budapest régi látképei. In: *Monumenta Historica Budapestinensia* 2. Bp., 1963.
- RÓZSA 1995 RÓZSA György: Budapest legszebb látképei. Bp., 1995.
- RÓZSA 1999 RÓZSA György: Budapest régi látképei 1493-1800. Bp., 1999.
- ZOLNAY 1983 ZOLNAY László: Fény és árnyék a középkori Magyarországon. Bp., 1983.

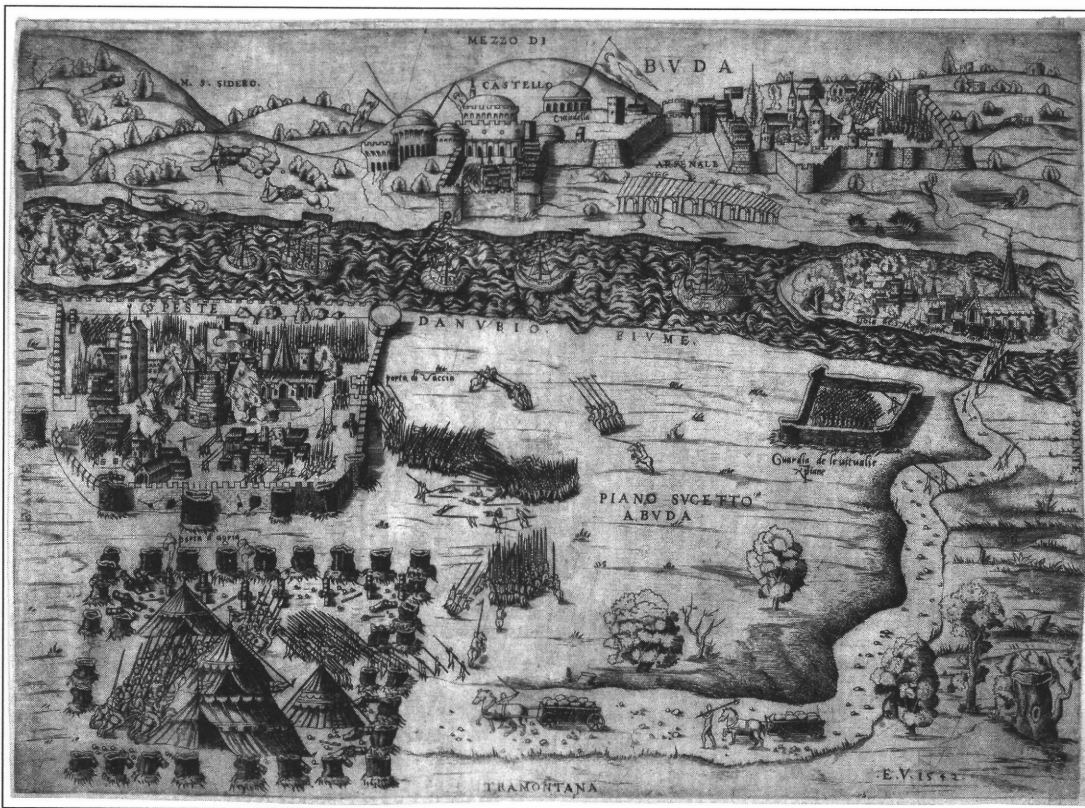
A DEPICTION OF BUDA BY MATRAKCSI NÁSZUH

If a reader interested in historical studies or a historian would like to see the view of Buda in Turkish times he is fortunate to have a wide choice of depictions - the catalogues merely listing the pictures make up large volumes. However, the large amount should not mislead professionals or non professionals wishing to evoke the past, there are only a few pieces in the collection of pictures that would represent an authentic view. The number of the ones depicting the city in the period before the devastation of the sieges and the building construction of the Turks at the beginning of the transformation of the mediaeval royal seat coming to end, is especially limited. The catalogue showing former views of Budapest knows four such depictions: The Woodcut in the World-chronicle by Schedel (published in 1493), the woodcut by Erhard Schön depicting the siege of 1541, a detail of the woodcut by Virgil Solis from 1542 and finally, the cut by Enea Vico also from 1542. Three German - all from Nurnberg - and an Italian print. And the Turks? Did not they have an authentic depiction of the occupied royal seat of the Hungarian Kingdom?

The present study deals with a depiction of the city of an illuminated manuscript describing the warfare of sultan Suleyman II in 1543 by the Turkish historian Matrakcsi Nászuh (Matrakci Nasuh). Géza Fehér reviewing the miniature in Hungary says that the picture represents Esztergom and Párkány and his views became widely accepted throughout historical writing in Hungary. It was the person feted in our volume, Győző Gerő, who formed a contrary opinion, claiming the depictions to be Buda and Pest. The author of this paper agreeing with Gerő's statement attempts to prove in details that the Turkish miniature bearing accurate topographical information concerning both the general features of topography and the correspondence of delicate details of the main buildings present the picture of Buda and Pest in the end of the Middle Ages. Thus, there is a fifth picture to be added to the four mentioned above, being very different from them showing the seat of the defeated Hungarian Kings, through the eyes of the conquerors.

1. kép. Buda és Pest látképe Enea Vico metszetén, 1542.

2. kép. Buda és Pest ábrázolása Matrakcsi Nászuhi Tarih-i Feth-i Siklos ve Estergon ve Istunibelgrad címet viselő történeti munkájában, 1546.

3. kép. Buda látképe Hartmann Schedel Világkrónikájában, Nürnberg 1493.